

Nr 193.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående inhämtande av riksdagens samtycke till förordnande om tillämpning av vissa bestämmelser i allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293); given Stockholms slott den 6 april 1951.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF.

John Ericsson.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 6 april 1951.

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, LINGMAN, NYGREN.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för handelsdepartementet, statsrådet Ericsson, fråga om tillämpning under tiden den 1 juli 1951—den 30 juni 1952 av vissa bestämmelser i allmänna förfogandelagen och anför därvid följande.

Allmänna förfogandelagen, som utfärdades den 22 juni 1939 (nr 293) och ursprungligen gällde till och med den 31 mars 1940 och vars giltighetstid därefter förlängdes med ett år i sänder till och med den 30 juni 1949, har genom lag den 3 juni 1949 (nr 273) i något förändrad form erhållit fortsatt giltighet till och med den 31 december 1952.

1 § förfogandelagen upptar förutsättningarna för lagens tillämplighet och förfarandet, när lagen skall sättas i tillämpning, medan 2—7 §§ innehålla Kungl. Maj:ts fullmakter. Övriga paragrafer (8—31 §§) innehålla specialstadganden i anslutning till fullmaktsparagraferna samt bestämmelser om ersättning, påföljder m. m.

Innehållet i 2—7 §§ i förfogandelagen är i korthet följande.

Enligt 2 § äger Kungl. Maj:t — där så finnes erforderligt — meddela föreskrifter om avstående till kronan av förnödenhet för att tillgodose behovet för befolkningen eller produktionen eller för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna (första stycket) samt om viss skyldighet att verkställa sedvanlig beredning av förnödenheterna (andra stycket). Jämlikt tredje stycket kan föreskrift enligt paragrafen avse även förnödenhet, som tillverkas eller importerats efter föreskriftens meddelande.

I 3 § stadgas om beslag å förnödenhet, som avses i 2 §, samt i 4 § om upplåtelse med nyttjanderätt till kronan av fastighet, byggnad, järnväg eller annan anläggning, fartyg, motorfordon eller annat transportmedel för behov som avses i 2 § eller för sjukvårdsändamål, för beredande av tjänstelokal åt offentlig myndighet eller för annat liknande ändamål.

5 § innehåller bestämmelser om skyldighet för ägare eller innehavare av fastighet, fabrik eller annan anläggning, järnväg, fartyg, motorfordon eller annat transportmedel att för behov som avses i 2 § frambringa, tillverka, bereda, iståndsätta eller tillhandahålla respektive verkställa forsling av förnödenhet.

6 § stadgar om upplåtelse av byggnad eller del därav eller markområde eller annat utrymme till kronan för att bereda bostad åt husvilla eller för förvaring av arkivalier eller samlingar eller för annat liknande ändamål.

7 § innehåller föreskrifter om tillhandahållande av elektrisk kraft från starkströmsanläggning för kronans räkning eller upplåtelse av sådan anläggning eller del därav till kronan för att tillgodose befolkningens eller produktionens behov av elektrisk kraft eller eljest för ändamål av betydelse för det allmänna.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, äger Kungl. Maj:t enligt 1 § första stycket förfogandelagen, utan medverkan av riksdagen, förordna att lagens fullmaktsbestämmelser skola sättas i tillämpning. Riksdagens godkännande av sådant tillämpningsförordnande är dock förutsättning för förordnandets giltighet utöver viss kortare tid.

Under andra utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Kungl. Maj:t enligt 1 § andra stycket förfogandelagen endast med riksdagens samtycke förordna om tillämpning av vad i 2—7 §§ stadgas. Förordnandet gäller i sådant fall under viss tid, högst ett år, och kan inskränkas till att avse endast vissa av bestämmelserna i fråga eller vissa ändamål. Sedan 1950 års riksdag enligt skrivelse nr 94 lämnat samtycke som nyss sagts, förordnade Kungl. Maj:t genom förordning den 14 april 1950 (nr 108), att 2—5 §§ förfogandelagen skulle äga tillämpning under tiden den 1 juli 1950—den 30 juni 1951, 2 § andra stycket samt 4 och 5 §§ dock endast i den mån det erfordrades för att tillgodose krigsmaktens beredskapsbehov.

Sedan sistnämnda förordning utfärdades har försörjningsläget inom vissa områden, icke minst bränsleområdet, påtagligt försämrats. Till följd härav fann Kungl. Maj:t det önskvärt, att 5 § förfogandelagen kunde tillämpas även för andra ändamål än tillgodoseende av krigsmaktens beredskapsbehov. Förslag härom förelades årets riksdag i proposition nr 69, vilken nu-

mera bifallits av riksdagen (skr. nr 76), varefter Kungl. Maj:t i förordning den 16 mars 1951 (nr 136) föreskrivit, att 5 § förfogandelagen skall utan inskränkning äga tillämpning under tiden den 1 april—den 30 juni 1951. Beträffande den närmare motiveringen för denna åtgärd må hänvisas till innehållet i propositionen nr 69.

I skrivelse den 14 februari 1951 har, såsom framgår av nyssnämnda proposition, riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap framlagt förslag rörande tillämpningen i fortsättningen av allmänna förfogandelagens bestämmelser. Vid skrivelsen ha fogats av riksnämnden inhämtade yttranden av armé-, marin- och flygförvaltningarna, fortifikationsförvaltningen, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, sjukvårdsberedskapsnämnden, statens bränslekommission, statens priskontrollnämnd och statens handels- och industrikommission. I dessa yttranden har anförts i huvudsak följande.

Armé-, marin-, flyg- och fortifikationsförvaltningarna ha samtliga uttalat sig för förlängning av giltigheten under ytterligare ett år av de nu gällande bestämmelserna. Marin- och flygförvaltningarna ha vidare föreslagit, att även 7 § bör sättas i tillämpning för att göra det möjligt att vid behov säkra leveranser av elektrisk ström till anläggningar, som ha betydelsefulla tillverkningar för krigsmakten. Marinförvaltningen anser, att detta bör ske redan före den 1 juli 1951, så snart detta är konstitutionellt möjligt.

Telegrafstyrelsen har framhållit, att, om förhållandena beträffande verkets skyldigheter att tillgodose det totala försvarets behov av telekommunikationer ej underginge någon förändring på grund av det internationella läget, det torde kunna förutsättas, att allmänna förfogandelagen ej behövde återopas under tiden 1 juli 1951—30 juni 1952. Telegrafverket anser emellertid att, om lagen av andra skäl behövde tillämpas, undantag från lagrummens giltighet ej borde föreskrivas beträffande telegrafverket.

Järnvägsstyrelsen anser något klart förutsebart behov av lagens tillämpning under tiden 1 juli 1951—30 juni 1952 icke föreligga för styrelsens del. Då emellertid de utrikespolitiska förhållandena synas vara så oroliga och växlande att det ej kan anses uteslutet att sådant behov skulle kunna uppkomma, tillstyrker styrelsen att förordnande utfärdas om tillämpning av 2—7 §§ under sagda tid.

Även *vattenfallsstyrelsen* har tillstyrkt att förordnande utfärdas om att 2—7 §§ i allmänna förfogandelagen vinna tillämpning under tiden 1 juli 1951—30 juni 1952. Vattenfallsstyrelsen har härvid erinrat om förefintligheten av CDL-organisationen (centrala driftledningen), som har till uppgift att underlätta samarbetet mellan statens vattenfallsverk och huvuddelen av de icke statliga kraftföretagen för att under huvudsakligen krisförhållanden verka för en rationell produktion och distribution av elkraft. Vattenfallsstyrelsen anser dock att — särskilt med hänsyn till de ovissa förhållandena närmast före inträdandet av beredskaps- eller krigs-

tillstånd — möjlighet bör finnas att vid behov snabbt kunna tillämpa allmänna förfogandelagens 2—7 §§. CDL-organisationens möjligheter vore nämligen strängt begränsade till den egna organisationen och förfogandebehoven kunde komma att avse förnödenheter från helt andra verksamhetsområden. En sådan tillämpning syntes önskvärd även därför, att en del kraftföretag stode utanför CDL-organisationen. Förfogandet över kraft från dessa företag fordrade att 7 § var tillämpbar.

Sjukvårdsberedskapsnämnden har framhållit, att det för säkerställande av leveranser till beredskapssjukhusen torde bli nödvändigt att åstadkomma viss prioritet för dessa leveranser. Därest den nuvarande inskränkning- en i tillämpningen av 2 § andra stycket samt 4 och 5 §§, enligt vilken dessa lagrum kunna tillämpas endast i den mån det erfordras för krigsmaktens beredskapsbehov, även i fortsättningen skulle komma i fråga, ville nämnden framhålla, att bestämmelsen borde avse icke endast krigsmakten utan även sjukvårdens beredskapsbehov.

Statens handels- och industrikommission har framhållit, att det utrikespolitiska läget påtagligt förändrats sedan det i början av 1950 var fråga om att taga ståndpunkt till frågan om förfogandelagens tillämpning under den nu löpande tidsperioden och att det syntes innefatta allvarliga faromoment. Den sannolika utvecklingen vore emellertid vanskelig att överblicka och det syntes därför önskvärt att ett ställningstagande till frågan om den fortsatta tillämpningen uppskötes så länge som möjligt. Om ett uttalande skulle göras, vore det enligt kommissionens mening uppenbart att Kungl. Maj:ts befogenheter enligt lagen i varje fall icke borde minska. Snarare syntes skäl föreligga för att vidga tillämpningsmöjligheterna. Handels- och industrikommissionen ifrågasatte sålunda, om icke möjlighet att tillämpa 2 § andra stycket samt 4 och 5 §§ förfogandelagen borde föreligga även där så erfordras för tillgodoseende av folkförsörjningens krav.

Statens bränslekommission anser, att tillämpningen av 2, 3 och 5 §§ allmänna förfogandelagen bör utsträckas ytterligare ett år, räknat från och med den 1 juli 1951. Kommissionen hänvisar till importsvårigheterna för fossila bränslen, vilka göra att reglering av handeln med koks och antracit kan hävas först när marknadsläget med större säkerhet kan bedömas.

Statens priskontrollnämnd erinrar om att vissa prisbestämmelser grundas sig på författningar, som utfärdats med stöd av allmänna förfogandelagen. Sålunda äro kungörelserna 1940: 366 angående beslag å vissa hudar och skinn samt 1941: 170 angående utvidgat beslag å dessa varor grundvalen för prisregleringen av s. k. P-skodon. En del prisregleringar inom textilområdet grundas sig på kung. 1945: 714 om viss inskränkning i rätten att använda textilvaror för viss tillverkning etc. Det förefölle priskontrollnämnden föga sannolikt att dessa prisregleringar skulle kunna hävas den 1 juli 1951. Under sådana omständigheter och med hänsyn till att det labila världsläget krävde en viss ekonomisk beredskap syntes det nödvändigt — ur de synpunkter nämnden hade att företräda — att 2 § första och tredje styckena samt 3 § allmänna förfogandelagen erhöles fortsatt tillämpning efter den 1 juli 1951.

För egen del anför riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap följande:

Jämlikt allmänna förfogandelagens 1 § första stycket äger Kungl. Maj:t att vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, förordna om tillämpning av lagen, utan att i förväg hava inhämtat riksdagens samtycke. Med »andra utomordentliga, av krig föranledda förhållanden» i 1 § andra stycket — då lagen med riksdagens samtycke kan sättas i tillämpning för högst ett år i sänder — avsågs vid lagändringen 1949 närmast då rådande efterkrigsförhållanden.

I dagens läge är det angeläget, att bristerna i den materiella beredskapen kunna avhjälpas. Även om det av många orsaker är önskvärt, att forceringen av pågående eller förestående leveranser kan åstadkommas på frivillighetens väg, kan det likväl förekomma enstaka fall, då tvångsålågande bör kunna tillgripas. Ur dessa synpunkter äro framför allt 2, 3, 4 och 5 §§ av betydelse. I nuvarande utrikespolitiska läge synas förutsättningarna föreligga för att Kungl. Maj:t med stöd av 1 § första stycket skulle kunna, om så erfordras, förordna om tillämpning av paragraferna. Emellertid torde förfogandelagen behöva kunna tillämpas även med hänsyn till den löpande försörjningen i övrigt. Våra försörjningsmöjligheter ha beträffande vissa betydelsefulla importvaror avsevärt försämrats sedan våren 1950, då den nu gällande förordningen om tillämpning av förfogandelagen jämlikt 1 § andra stycket utfärdades. I viss mån kunna vi sägas redan befinna oss i ett avspärrningsläge. Såsom framhållits av flera krisorgan kan det icke förutses när en del nu gällande varu- och prisregleringar, vilka förutsätta tillämpning av 2 och 3 §§, kunna avvecklas. Den nuvarande begränsningen av tillämpningen av 2 § andra stycket, 4 § och 5 § till att allenast avse krigsmaktens beredskapsbehov torde i dagens läge icke böra upprätthållas. Dessa lagrum böra snarast få tillämpas även i den mån så erfordras för andra beredskapsbehov eller för den löpande försörjningen, och detta bör kunna ske även före den 30 juni 1951.

6 och 7 §§ hava sin huvudsakliga betydelse då det gäller åtgärder i eller omedelbart före en akut krissituation. Såsom vissa myndigheter påpekat kan 7 § emellertid behövas även dessförinnan. 6 § torde numera, sedan civilförsvarslagen tillkommit, icke vara av större betydelse. Civilförsvarsstyrelsen anser dock, att sådana behov av lokaler kunna uppkomma, som icke kunna tillgodoses genom tillämpning av civilförsvarslagen. Riksnämnden vill därför tillstyrka, att möjlighet skapas att tillämpa även denna paragraf utan förordnande jämlikt 1 § första stycket.

Även om det för närvarande icke är något behov av att tillämpa 6 och 7 §§, kunna dessa behövas omedelbart vid en akut krissituation. Paragraferna böra därför nu icke undantagas. Härigenom vinner man, att man i ett kritiskt läge ej behöver sätta dem i tillämpning jämlikt 1 § första stycket under återopande av krigsfara.

Departementschefen. För att kunna bedöma i vilken utsträckning allmänna förfogandelagens bestämmelser komma att behöva tillämpas under det år som börjar den 1 juli 1951 är det önskvärt att man söker bilda sig en uppfattning om hur försörjningsläget kan komma att utvecklas under sagda år. I det mycket labila politiska läge som för närvarande råder i världen är det emellertid omöjligt att göra några uttalanden på längre sikt i detta hänseende. Man blir i stället hänvisad till att draga sina slutsatser av dagens förhållanden.

Vad beträffar det aktuella läget inom de olika försörjningsområdena ha redogörelser lämnats riksdagen i andra sammanhang, till vilka jag torde få hänvisa. Uppgifter rörande den inhemska livsmedelsproduktionen och tillgången på jordbruksförnödenheter ha sålunda lämnats i den kalkyl, som fogats såsom bilaga till propositionen nr 76 angående åtgärder i prisreglerande syfte på jordbrukets område under senare delen av produktionsåret 1950/51. En reviderad kalkyl för sagda år och en förkalkyl för nästa produktionsår komma att redovisas i den proposition angående prisreglerande åtgärder för produktionsåret 1951/52, som inom kort framlägges för riksdagen. För produktionen och försörjningsläget inom viktigare industriella varuområden har en detaljerad redogörelse lämnats i Bihang 2 (Nationalbudgeten s. 48—59) till årets statsverksproposition, bilaga 1, Inkomsterna.

Under de senaste månaderna har utvecklingen gått mot en ytterligare skärpning av försörjningsläget i fråga om viktiga importvaror. På bränsleområdet har detta haft till följd, att ransoneringen av koks och antracit mot tidigare beräkningar måst bibehållas och även i viss mån skärpas och att beslag och handelsreglering åter fått införas beträffande stenkol. Även på andra områden kan det bli nödvändigt att återinföra regleringar, närmast på grund av de krav på inskränkningar i användningen av skilda importvaror, som uppställas för att import skall få ske. Med hänsyn härtill är det uppenbart, att bestämmelserna i 2 § första och tredje styckena och 3 § förfogandelagen, vilka bestämmelser utgöra den rättsliga grunden för regleringarna, böra bibehållas även efter den 30 juni 1951.

Såsom i det föregående sagts har det blivit nödvändigt att från och med den 1 april 1951 upphäva den tidigare begränsningen av tillämpningen av 5 § förfogandelagen, som endast avsåg krigsmaktens beredskapsbehov. Motsvarande begränsning gäller emellertid alltjämt i fråga om tillämpningen av 2 § andra stycket och 4 §. Jag anser i likhet med riksnämnden, att behov av att tillämpa nämnda lagrum väl kan tänkas komma att föreligga under den tidsperiod varom nu är fråga. En sådan tillämpning kan bli aktuell icke endast för militära beredskapsbehov utan även för tillgodoseende av folkförsörjningens krav i allmänhet. Kungl. Maj:t bör sålunda erhålla bemyndigande att förordna om tillämpning utan begränsning av 2 § andra stycket samt 4 och 5 §§.

Vad slutligen 6 och 7 §§ beträffar har riksnämnden anfört, att något behov av att tillämpa dessa lagrum visserligen icke för närvarande föreligger, men att i händelse av en akut krissituation ett omedelbart behov därav kan komma att uppstå. Enligt nämndens, av vissa av de övriga myndigheterna delade mening bör bemyndigandet därför omfatta även 6 och 7 §§. Då emellertid, såsom riksnämnden framhållit, behov av att vidtaga de åtgärder som avses i dessa paragrafer icke torde komma att föreligga annat än i ett ytterligare skärpt krisläge, då Kungl. Maj:t torde äga att med stöd av 1 § första stycket förfogandelagen förordna om tillämpning av lagens fullmaktsbestämmelser, anser jag tillräckliga skäl icke föreligga för Kungl. Maj:t att nu begära bemyndigande att tillämpa lagrummen i fråga.

Jag vill i detta sammanhang upptaga ytterligare ett spörsmål. I propositionen nr 210 till 1949 års riksdag, i vilken föreslogs vissa ändringar i förfogandelagen samt att lagen skulle erhålla fortsatt giltighet till utgången av 1952, anfördes beträffande fullmakternas tillämpning, att innan nya regleringar infördes, frågan därom borde underställas riksdagen, där så utan olägenhet kunde ske. Hade frågan icke i förväg kunnat underställas riksdagen borde, sedan en ny reglering införts, riksdagen omedelbart underrättas därom genom meddelande jämlikt § 56 riksdagsordningen.

Det sålunda föreslagna tillvägagångssättet hade sin bakgrund i att med hänsyn till det förbättrade försörjningsläget införandet av varje ny reglering måste betraktas som en exceptionell åtgärd av sådan betydelse, att riksdagen borde på det föreslagna sättet underrättas därom. I ett mera skärpt försörjningsläge, vilket nu otvivelaktigt måste anses ha inträtt, kunna ingripanden jämlikt förfogandelagen ej sällan bliva nödvändiga. Med hänsyn härtill synes det tidigare avsedda förfarandet innebära en onödigt arbetsbelastning såväl för Kungl. Maj:t som för riksdagen. Detsamma synes därför icke böra tillämpas i nuvarande läge.

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att lämna samtycke till att Kungl. Maj:t med stöd av 1 § andra stycket allmänna förfogandelagen förordnar, att 2—5 §§ samma lag skola äga tillämpning under tiden den 1 juli 1951—den 30 juni 1952.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Bengt Nordell.